

Список літератури:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 № 4212-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
2. Господарський кодекс України від 16.03.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Сутність банкрутства та шляхи виходу підприємства із кризового стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lubbook.org/book_281_glava_57_Tema_12.3_Sutnist_bankrutstv.
4. Стельмашук Ю.А. Методи діагностики фінансового стану і схильності підприємства до банкрутства / Ю.А. Стельмашук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 78–85.
5. Дейнека М., Силадій І. Стратегії управління підприємством в умовах кризи / М. Дейнека, І. Силадій // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – С. 68–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/pdf_2012/Strategiyi_upravlinnya_pidpriyemstvom.pdf.
6. Приймаючи виклики: М&А в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/press-and-media/news-from-members/item/36378-2017-4-14-1600>.
7. Терещенко О.О. Антикризисне фінансове управління на підприємстві : [монографія] / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.
8. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент : [навч. посіб.] / Г.І. Кіндрацька. – К. : Знання, 2006. – 366 с.
9. Шконда В.В., Кальянов А.В. Стратегії антикризового управління сучасним підприємством / В.В. Шконда, А.В. Кальянов // Наукові праці МАУП. – 2014. – Вип. 42. – С. 167–175 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_3_31.
10. Коваленко О.В. Механізми та інструменти ефективного антикризового управління підприємствами / О.В. Коваленко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2011. – № 7. – С. 136–146.
11. Мельничук В.П. Попередження загрози банкрутства промислового підприємства / В.П. Мельничук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_170.pdf.

УДК 330.3

Дробишева О.О., к.е.н.,
доцент кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія
Лазарчук Ю.В., магістрант
Запорізька державна інженерна академія

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Дробишева О.О., Лазарчук Ю.В. Пріоритетні напрями підвищення рівня економічної безпеки підприємства. У статті розглянуто сутність, класифікацію економічної безпеки підприємства, згруповано її функціональні складові. Визначено проблеми, які перешкоджають економічній безпеці вітчизняних підприємств. Запропоновано напрями посилення економічної безпеки для підприємств в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система діагностики, інструментарій, метод, підвищення.

Дробишева А.О., Лазарчук Ю.В. Приоритетные направления повышения уровня экономической безопасности предприятия. В статье рассмотрены сущность, классификация экономической безопасности предприятия, сгруппированы ее функциональные элементы. Определены проблемы, которые препятствуют экономической безопасности отечественных предприятий. Предложены направления усиления экономической безопасности для предприятий в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, система диагностики, инструментарий, метод, повышение.

Drobysheva O.O., Lazarchyk Y.V. Priority directions for increasing the level of economic security of the enterprise. The article considers the essence, classification of economic security of an enterprise, groups its functional elements. Problems hampering the economic security of domestic enterprises are determined. Directions for strengthening the economic security of enterprises in the modern business environment are proposed.

Key words: enterprise, economic security, diagnostic system, tools, method, increase.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної економіки України, загострення кризових явищ виникає нагальна потреба в дослідженні напрямів посилення економічної безпеки підприємств. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств є досягнення відповідного рівня фінансової стабільності суб'єктів господарювання незалежно від виду їх діяльності. Причинами зниження фінансової стабільності вітчизняних підприємств є зменшення випуску продукції (виконання робіт, надання послуг), збиткова діяльність, висока собівартість продукції (робіт, послуг), неефективне планування та управління активами, формажорні обставини тощо. У зв'язку з цим великого значення набуває формування системи економічної безпеки підприємства з використанням комплексного та системного підходів з метою ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на найбільш повний і надійний його захист. Усе це обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження економічної безпеки підприємства зробили відомі вчені-економісти, такі як, зокрема, О.А. Груніна, А.В. Кірієнко, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, О.Ф. Новікова, В.П. Пономарьов, І.Л. Плетникова, В.В. Шликов. Розроблено багато ґрунтовних методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки, надано чимало пропозицій щодо критеріїв оцінки стану економічної безпеки підприємства. Незважаючи на це, багато питань у рамках проблеми економічної безпеки підприємства вимагають подальшого розвитку, зокрема питання сутності економічної безпеки підприємства, обґрунтування її структури, способів формування ефективної системи економічної безпеки, визначення основних напрямів посилення економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз проблем, які перешкоджають економічній безпеці вітчизняних підприємств, а також визначення пріоритетних напрямів її посилення.

Виклад основних результатів. Під економічною безпекою підприємства (ЕБП) розуміють захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу від зовнішніх і внутрішніх економічних загроз, зокрема здатність до відтворення під час ефективного використання всіх наявних ресурсів. Як засвідчує аналіз наукової літератури [1–3], єдиного підходу до трактування категорії «економічна безпека підприємства» сьогодні немає.

На нашу думку, найбільш вдалими є такі визначення сутності економічної безпеки підприємства. Так, О.Ф. Новікова [1] вважає, що економічна безпека підприємства – це умови перебування ресурсів бізнесу підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки й устаткування, прав), а також подальших перспектив підприємства, в яких

вони максимально використовуються, в процесі ефективного функціонування та розвитку підприємства на основі уникнення як зовнішніх, так і внутрішніх перешкод.

Науковий погляд Д.В. Ковальова та Т.І. Сухорукової стосовно цієї категорії такий: це «захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до наявних умов, які не позначаються негативно на цій діяльності» [2, с. 415].

Натомість вчені Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов та О.М. Ляшенко [2, с. 87] розглядають економічну безпеку підприємства як гармонійне поєднання в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, що функціонують поза межами підприємства та безпосередньо взаємодіють з цим підприємством.

Для глибшого розуміння сутності економічної безпеки підприємства на підставі аналізу праць [4, с. 274–275; 5, с. 307] визначено такі підходи до його формулювання:

- стратегічний (стан захисту від зовнішніх та внутрішніх небезпек);
- ресурсно-функціональний (результативне використання ресурсів чи потенціалу з виокремленням певних функціональних складових);
- системний (гарантоване збереження рівноваги та стійкості, а також рівень захисту від різноманітних загроз);
- конкурентний (присутність конкурентних переваг підприємства та ефективність функціонування підприємства в конкурентному середовищі);
- характерологічний (розгляд економічної безпеки підприємства за певними специфічними ознаками та рисами).

На підставі вищезазначеного під економічною безпекою підприємства слід розуміти спеціально побудовану систему заходів, головна мета якої полягає у цілеспрямованому та повсякденному забезпеченні ефективної і результативної діяльності підприємства за рахунок боротьби із зовнішніми та внутрішніми чинниками та факторами, що чинять негативний вплив на цю діяльність.

Слід зазначити, що економічна безпека підприємства (ЕБП) складається з відповідних складових, які між собою функціонально пов'язані, проте суттєво різняться за значенням, показниками і методами забезпечення. Для підвищення загального її рівня необхідно максимально забезпечувати захист функціональних складових, що задіяні у діяльності та беруть безпосередню участь у досягненні цілей та мети підприємства (табл. 1).

Як видно із табл. 1, доцільно виділити такі її основні форми, як поточна, тактична і стратегічна економічна безпека. Необхідність такого поділу полягає у визначенні рівня економічної безпеки залежно від певного проміжку часу, відповідно до якого вона

Класифікація економічної безпеки підприємства (ЕБП)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА	
За формою	<i>поточна</i> (передбачає відсутність загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності підприємства в поточному періоді)
	<i>тактична</i> (відображає здатність підприємства до відтворювання у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається за певного рівня ефективності використання ресурсів підприємства (основних засобів, матеріальних і трудових ресурсів))
	<i>стратегічна</i> (характеризує рівень економічного потенціалу підприємства, який обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності вибраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям)
За функціонального приналежністю	<i>внутрішньовиробнича</i> (включає такі складові, як фінансова, кадрова, інтелектуальна, техніко-технологічна, організаційно-управлінська, ресурсна, інноваційно-інвестиційна, силова, екологічна, соціальна, правова)
	<i>позавиробнича</i> : – <i>ринкова</i> ; – <i>інтерфейсна</i> ; – <i>інформаційна</i>

оцінюється. Використання такого комплексного підходу обумовлено еволюційним характером кризових явищ: навіть рівнозначні за своєю силою загрози по-різному впливають на результати господарської діяльності підприємства, тому можуть призвести до його банкрутства в різні періоди часу [6].

Отже, поділ економічної безпеки за її формами дасть змогу проводити більш повну діагностику загального рівня економічної безпеки підприємства. Діагностика поточної безпеки полягає у визначенні рівня платоспроможності підприємства шляхом інтегральної оцінки його фінансово-економічного стану.

Для оцінки цієї форми ЕБП пропонується використовувати низку фінансово-економічних показників, які характеризують:

- рівень фінансової незалежності підприємства;
- стан ліквідності його активів і можливості своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань;
- фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

У процесі діагностики рівня тактичної економічної безпеки, на наш погляд, слід оцінювати такі її основні складові:

- виробничо-технічна, яка відображає ефективність використання основних і оборотних засобів підприємства у процесі здійснення ним виробничої діяльності;
- інтелектуально-кадрова, що характеризує ефективність використання трудових ресурсів підприємства, тобто позитивний ефект, який досягається в ході роботи промислово-виробничого персоналу та зумовлений раціональною організацією й мотивацією трудової діяльності;
- комерційна, яка визначає маркетингову й постачальну тактику підприємства та залежить від ступеня ризику діяльності підприємства, що пов'язаний з реалізацією готової продукції та закупівлею сировини й матеріалів.

Стратегічна економічна безпека, на відміну від тактичної, характеризує наявність і якість ресурсів у розпорядженні підприємства загалом (використання новітніх технологій і техніки у виробництві, можливість доступу до основних сировинних і енергетичних ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу тощо).

До основних складових стратегічної безпеки підприємства доцільно віднести такі:

- ринкова, яка відображає конкурентоспроможність підприємства на галузевому ринку, відповідність його маркетингової стратегії основним ринковим тенденціям, можливості й перспективи реалізації продукції підприємством;
- соціальна, що характеризує умови праці на підприємстві, що сприяють підвищенню трудових здібностей персоналу;
- інноваційно-технологічна, яка характеризує ступінь відповідності рівня технологічного розвитку підприємства науково-технологічному розвитку галузі, народного господарства або світової економіки;
- екологічна, яка характеризує здатність підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність відповідно до національних та світових екологічних норм [6, с. 90].

Таким чином, практична користь поділу економічної безпеки підприємства за її формою може використовуватися під час оцінювання рівня економічної стійкості вітчизняних підприємств, а також під час розроблення основних напрямів їх фінансово-економічного оздоровлення й техніко-технологічного розвитку.

Нині в науковій літературі сформувалося чимало методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки підприємства, які включають:

- методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику, оцінка ефективності захисних заходів);

– методи комплексної оцінки економічного потенціалу підприємства (багатовекторна ресурсно-функціональна модель економічної безпеки, оцінка конкурентного статусу фірми, інтегральна оцінка додержання інтересів компанії, SWOT-аналіз, багатофакторна лінійна модель);

– методи прогнозування банкрутства (зокрема, багатофакторні дискримінантні моделі та інші методи інтегральної оцінки фінансово-економічного стану підприємства) [7].

Загалом зазначені методи мають певні недоліки, що ускладнюють їх використання для оцінки економічної безпеки підприємств. Зокрема, методи комплексної оцінки загроз передбачають аналіз лише наявної, видимої небезпеки та не враховують циклічність розвитку підприємства й причинно-наслідкові зв'язки різних ризиків і загроз. Методи оцінки економічного потенціалу підприємства здебільшого потребують великої кількості статистичних даних, що значно знижує достовірність і об'єктивність аналізу за відсутності необхідної інформаційної бази; до того ж потребує доробки механізм визначення окремих складових економічної безпеки. Методи прогнозування банкрутства значно обмежують методичну сутність поняття економічної безпеки, адже зводяться лише до оцінки фінансових ризиків. Тому з метою вдосконалення методичної бази оцінки рівня економічної безпеки підприємства та визначення шляхів підвищення його економічної стійкості ми пропонуємо виділити поточну, тактичну і стратегічну економічну безпеку підприємства.

Якщо повернутися до кожної функціональної складової ЕПБ, то необхідно зазначити, що вони по-різному впливають на рівень економічної безпеки підприємства. Тому процес забезпечення високого

рівня економічної безпеки передбачає встановлення та ґрунтовний аналіз ризиків і загроз кожної функціональної складової економічної безпеки з метою їх попередження та протидії. З огляду на це діагностика є основою забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки передбачає комплексне оцінювання її рівня і визначення подальших напрямів та перспектив розвитку підприємства [2, с. 416].

Оцінюючи безпеку підприємств, потрібно звертати увагу на небезпеки і ризики для кожного окремого суб'єкта господарювання. В деяких випадках можна передбачити несприятливі події та значно знизити рівень ризику. Для кожного окремого випадку необхідно застосовувати різні методи управління ситуацією. Якість впливу на ситуацію з боку керівництва залежить від глибини загрози. Нині існують проблеми, що перешкоджають економічній безпеці вітчизняних підприємств, основними з яких є такі:

- дефіцит фінансових ресурсів;
- зношеність власних виробничих фондів;
- недосконалість системи інформаційного забезпечення діяльності підприємств;
- відсутність достатніх професійних знань, тому причиною банкрутств підприємств може стати відсутність необхідних знань з менеджменту, маркетингу, економіки, основ антикризового управління тощо;
- корупційність і наявність адміністративних бар'єрів.

Вирішення зазначених проблем допоможе розвитку підприємств та забезпеченню їх економічної безпеки на належному рівні. Отже, першочерговим завданням підвищення рівня економічної безпеки є подолання наявних загроз та оптимальне використання внутрішнього потенціалу суб'єкта господарювання. Таким чином, головні напрями посилення

Таблиця 2

Напрями посилення економічної безпеки підприємства [8, с. 35]

Напрями посилення економічної безпеки	Шляхи реалізації
Економічно-фінансовий	<ul style="list-style-type: none"> – створення нових видів продукції з використанням передових технологій; – збільшення частки високотехнологічного експорту, участь у міжнародних проектах та науково-технічній кооперації; – формування системи цільового фінансування пріоритетних напрямів науково-технічного розвитку підприємства; – збільшення рівня фінансування інноваційної сфери для забезпечення досягнення стратегічних пріоритетів розвитку підприємства; – організація підвищення якості роботи працівників підприємства шляхом матеріального заохочення, підвищення їх кваліфікації тощо; – підтримка патентно-ліцензійної діяльності винахідників підприємства.
Інституціонально-правовий	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток державних наукових і науково-технологічних підприємств, що здійснюватимуть ефективну координацію наукових досліджень та покращення координації діяльності між ними; – вдосконалення нормативно-правового і методичного забезпечення оцінки та моніторингу економічної безпеки підприємства.
Інформаційно-аналітичний	<ul style="list-style-type: none"> – визначення реальних та потенційних загроз економічній безпеці підприємства; – формування системи оціночних показників ЕБП; – налагодження моніторингу стану економічної безпеки та доступу до інформації про результати роботи підприємства.

економічної безпеки можна згрупувати в економічно-фінансовий, інституціонально-правовий та інформаційно-аналітичний блоки (табл. 2).

Для стабільного функціонування вітчизняних підприємств необхідне комплексне здійснення зазначених заходів, застосування яких зумовить системний розвиток діяльності і підвищення рівня економічної безпеки.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що кожному підприємству, незважаючи на специфіку його діяльності та характер наявних загроз, притаманні визначені пріоритети реалізації напрямів досягнення економічної безпеки. Загалом для підвищення рівня економічної безпеки підприємств виділимо такі основні напрями:

– якісне правове забезпечення суб'єктів господарювання;

– прогресивний техніко-технологічний рівень підприємств;

– фінансова стійкість та незалежність підприємств;

– висока професійність менеджменту підприємства та постійне підвищення кваліфікації й безпеки персоналу, його майна та комерційних інтересів;

– забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці та конфіденційної інформації.

Важливим є кожен із зазначених напрямів, оскільки головна мета економічної безпеки підприємства полягає у цілеспрямованому та повсякденному забезпеченні безперервної та водночас економічно ефективної і результативної діяльності підприємства за рахунок боротьби з різними чинниками, що негативно впливають на їх роботу.

Список літератури:

1. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2006. – 408 с.
2. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики / Р. М. Скриньковський // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 414–418. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua>.
3. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монографія] / [А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко]. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
4. Фалович А.В. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства / А.В. Фалович // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 271–278. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13fasebp.pdf>.
5. Федоренко І.А. Розвиток концептуальних підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств / І.А. Федоренко, В.І. Мейта // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С. 304–308. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/inek_2013_5_77.pdf.
6. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
7. Ілляшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінки / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 12–19.
8. Денисенко М.П. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки / М.П. Денисенко, П.Т. Колісниченко // Економіка та держава. – 2017. – № 3. – С. 31–35.